

contemplation: Sightseeing Holland and slide rule conversation
keywords: The Netherlands, Holland, Slide rule conversation

Klein rondje Nederland en over de rekenliniaal

Sightseeing

De vraag is gewettigd of dit artikel een plaats verdient in onze MIR. Heeft het voldoende rekenliniaalwaarde? Een ieder oordele zelf na het te hebben gelezen.

Ik werd op het spoor tot dit artikel gezet na lezing van het eerste hoofdstuk in het boek "Pilot's complete computer book" van John L. Nelson uit 1985, waarin hij lyrisch schrijft over wat een piloot allemaal ziet en ervaart als hij in een klein vliegtuig over land vliegt en vanuit heel andere observatie hoek waarneemt wat er zoal op het land onder hem te beleven is.

Aan deze zelfde beleving moest ik denken, terugkijkend op twee dagen sightseeing in Nederland. Ik had Peter Soole (Blundell Harling) en zijn Franse partner Geneviève een vijftal dagen in februari te logeren in Odijk en we hadden ingepland samen twee dagen een interessante trip door Nederland te maken. Peter was veel vaker in Nederland geweest en kende het een en ander. Geneviève was nooit ten noorden van Brussel geweest, dus alles was nieuw voor haar.

Deze twee sightseeing dagen zijn een intensieve mix geworden van genieten van veel bezienswaardigs en praten over veel rekenliniaalaspecten. Ik wil proberen die mix in dit artikel te verwoorden, in de hoop dat de lezer op dezelfde manier geniet van dit zeer gevarieerde menu wat wij drieën hebben ervaren.

Bijeenkomst

Centraal in deze twee dagen stond het IJsselmeer en omgeving, met

een afsluitende bijeenkomst bij Otto en Jannie van Poelje in Hilversum, waar ook David en Ros Rance aanwezig waren. De onderwerpen de rekenliniaal betreffende, die gedurende deze dagen aan de orde kwamen, waren o.a.: het aanbrengen van schalen op de liniaaldelen; de geschiedenis van de firma Graphoplex; het eerste ontwerp voor schalen voor flightcomputers; de relatie tussen Duitse en Amerikaanse productie van flightcomputers; de aanleiding voor Mr. Blundell om met de productie van rekenlinialen te beginnen; de invloed van Mannheim op de standaardisatie van de rekenliniaal; de bemoeienis van Peter met betrekking tot het ontwerpen van rekenschijven voor de zeilvaart.

Discussies over deze en andere onderwerpen zullen terloops in het verhaal worden genoemd. De bedoeling is om kenbaar te maken hoe plezierig een bezoek als dit voor beide partijen kan zijn als in deze diversiteit hobby, kennis en toeristische aspecten in een ideale mix als een veelgangen-menu wordt gepresenteerd.

Dursterdam

De route van de eerste dag was rond het IJsselmeer, beginnend in Dursterdam en eindigend op Urk. Het eerste traject leidde ons langs de Utrechtse Vecht met z'n vele grote buitenhuizen, vroeger bewoond door Amsterdamse zakenlieden in de Gouden Eeuw. Relatie leggend tussen deze bewoning en het Amsterdam van die tijd leidde tot uitgebreide uitleg over al datgene wat Henny Brouwer heeft verteld in haar

voordracht tijdens IM-2003 en de daarop volgende excursie in Amsterdam. Peter had IM-2003 niet meegemaakt en kende die inhoud dus niet. Het was voor beiden, Peter en Geneviève, een boeiend verhaal wat hen deed besluiten om de derde dag van hun verblijf in Amsterdam door te brengen en een deel van Henny's voordracht met eigen ogen te aanschouwen.

Na het oversteken van Het IJ werd de richting Dursterdam gekozen en konden we genieten van een volkomen onbedorven uitzicht links en rechts. Links het Noordhollandse landschap met z'n weilanden en vele water, zonder storende industrie, de prachtige huizenrij aan de dijk, Dursterdam vormend, en rechts het grote water van het IJsselmeer met een enkele boot en in de wazige verte de dijk van de Flevopolder. Op het rustige water duizenden watervogels, zo hier en daar opvliegend als grote donkere wolken. Voor buitenlanders is het interessant te realiseren dat men op een weg onder aan de dijk rijdt die vele meters onder normaal zeeniveau ligt. Al gauw komt het gesprek dan op de 17e eeuw als dit deel van Noordholland zeer belangrijk is door de vele windmolens in de Zaanstreek, de periode dat ook de rekenliniaal zijn intrede doet.

Peter, zelf een enthousiast zeiler, geniet van het vele water en de vele zeilboten die in de haventjes voor anker liggen of op de wal in winteropslag, en geeft uitgebreid uitleg over zijn zeilervaringen en hoe die hebben geleid tot zijn ontwerp van diverse nautische rekenschijven, alle gefabriceerd uiteindelijk door Blundell Harling.

rekenliniaalaspecten

Marken

Onze eerste stop is op Marken. Het is geen toeristenseizoen, dus het parkeerterrein is vrijwel leeg en er is nauwelijks een toerist op het eiland te vinden. De vier bruggen op het eiland dragen de namen van onze koninginnen: Wilhelmina, Juliana, Beatrix en onze toekomstige koningin Maxima. Het geeft stof tot praten met Geneviève. Peter en Geneviève zijn blij verrast als we op onze wandeling een oudere dame tegemoet komen die in originele klederdracht loopt. Ze genieten erg van de typische bouwstijl van de houten huizen en de kleine voetstraatjes daartussen. Hoewel al rondlopend er geen aanleiding is om over rekenlinialen te praten komt het gesprek tijdens de koffie in een restaurant aan de haven toch op dit thema terecht, en ook deze keer zijn het weer de boten die er de oorzaak van zijn, maar nu gaat het gesprek niet over navigatie maar over motorvermogen. Een wandeling naar de kerkbuurt laat zien dat Marken meer gezichten heeft dan uitsluitend de haven. Terloops komt ter sprake hoe vroeger seizoenarbeiders uit Duitsland naar Marken kwamen om in de zomer het gras te maaien op de gronden buiten het dorp. De Markers zelf zaten met hun schepen dan op zee. De beschilderde mutsendozen die veel op Marken voorkomen zijn vermoedelijk vroeger door deze seizoenarbeiders vanuit Duitsland meegenomen als handelswaar. Ik heb zo'n 20 jaar geleden daar een historisch onderzoek naar gedaan in het kader van mijn hobby volksschilderkunst en ben min of meer tot deze conclusie gekomen. Dit gegeven gaf aan het bezoek een toegevoegde waarde.

Monnikendam

Na Marken was het doel Monnikendam. Rijdend over de verbindingdijk van Marken met het vasteland van Noordholland

is uitgebreid gesproken over de inpoldering van de Zuiderzee en waarom de Markerwaard niet tot stand is gekomen. Kwesties als palingvisserij en rustplaats voor trekkende watervogels werden daarbij toegelicht. Monnikendam en Edam werden rijdend bezocht. Ze genoten weer heel erg van de onbedorven stadjes. In Edam kwam natuurlijk het onderwerp "kaas" ter sprake, wat mij er toe bracht Peter uitgebreid te informeren over de speciaal voor kaascontrole ontworpen rekenliniaal van Matthijssen.

Hoorn

De lunch werd in Hoorn genuttigd in een heel oud, goed gerestaureerd, haven pandje, niet ver van het standbeeld van "De Scheepsjongens van Willem IJsbrandszoon Bontekoe". Ik vertelde Peter en Geneviève hoe ik vroeger als schooljongen genoot van het voorlezen van het boek van deze naam door de onderwijzer op school, waarin veel verhaald werd over de scheepvaart naar de oost onder de VOC. Uiteraard kwam bij dat verhaal de discussie boven hoe men vroeger koers hield en welke instrumenten men daarvoor had. Peter als zeiler wist daar veel over te vertellen. Een wandeling door Hoorn bood ook weer heel veel moois om van te genieten. De prachtige gevel van het Westfries Museum noodde uit tot een bezoek wat ik hen graag had gegund, want ook daar had ik in het verleden veel historisch onderzoek gedaan op het gebied van volksschilderkunst, maar het museum was nog gesloten..

Wieringermeer

Dwars door het oude Noordholland tot Medemblik en daarna door de nieuwe Wieringermeer gaf weer veel te genieten. De inundatie tijdens de

meidagen 1940 kwam ter sprake en ook de functie die de Wieringermeer als proefpolder had gehad voor de totale Zuiderzeewerken. De aanleg van deze polder was in het begin van de jaren dertig. Het gesprek komt dan als vanzelf op de grote technische vooruitgang van die jaren en de grote omwenteling die tegelijkertijd in de productie van rekenlinialen plaatsvindt: overgang van hout op kunststof. Peter wist daar heel veel over te vertellen o.a. over het gebruik van verschillende productiemethoden.

Afsluitdijk

De Afsluitdijk was voor beiden heel imponerend: afmetingen, hoe gebouwd, functie. Uiteraard werden de informatiepanelen intensief bestudeerd en nam men goede nota van de interessante getekende dwarsdoorsneden van het Nederlandse landschap met z'n diepliggende polders, ringvaarten, watermolens, dijken. Genoten werd van het uitzicht vanaf de toren ter plaatse van het sluitgat. Ook al was het wazig op de horizon, Texel was te zien evenals de Friese kust. En als de Aarde niet een bol was geweest zouden we in het westen Schotland hebben kunnen zien liggen. Toen we het over Schotland hadden kwam het gesprek terloops op Napier en filosofeerden we een beetje over wat er gebeurd zou zijn als Napier zijn logaritmen niet had uitgevonden. Zou de rekenliniaal ooit zijn ontstaan?

Friesland

Aangekomen in Friesland waren de verwonderende uitroepen niet van de lucht: we zagen honderdduizenden, en misschien wel veel meer, ganzen in de eindeloze weilanden. En naast ganzen soms velden met uitsluitend meerkoeten of zwanen. Ik had zelf vaak langs onze grote rivieren deze

technische vooruitgang

trekvogels in grote aantallen gezien, maar wat we hier zagen sloeg alles. Grappig was, dat alle halzen even gestrekt werden als je een korte claxon gaf. Waar piloten hun koers berekenen op flightcomputers vliegen deze vogels geheel op hun instinct en feilloos koersgevoel. Je realiseert je hoe geweldig deze vogelwereld geprogrammeerd is, daar kan geen computerprogramma of routeplanner in een auto tegenop.

De voormalige zeehavens Makkum, Workum, Hindeloopen en Stavoren werden bezocht, soms rijdend, soms lopend. Wat een genot om geen toeristen voor en achter je te hebben. Veel heb ik hen kunnen vertellen over Makkums aardewerk, de Workumer gildebaren, het museum van Jopie Huisman, de Elfstedentocht en het Schaatsmuseum, de Hindelooper volksschilderkunst. Helaas waren alle musea nog gesloten. Graag had ik hen het Schaatsmuseum laten zien. Ik heb in 1954 de Elfstedentocht gereden en in het museum is daarvan toevallig een foto opgehangen waarop ik schaatsend voorkom.

Waterbeheer

Rijdend langs de vele pompstations komt het gesprek uiteraard op het waterbeheer in het Friese land en terloops wordt de rekenschijf voor het berekenen van drainageleidingen genoemd die ik in mijn collectie heb. Schijf- en rekenproblemen worden onderwerp van gesprek en leiden tot een technische uitleg hoe Friesland in cultuur is gebracht. Via het hoger gelegen Gaasterland en de haven van Lemmer duiken we de NO-polder in op weg naar Urk waar we in een visrestaurant aan de dijk, vlak bij de vuurtoren,

willen dineren. De NO-polder leidt weer tot veel technische uitleg over ontwerp, bodemonderzoek, cultuur, boerderij bouw, onderduiken tijdens de oorlog, gevonden scheepswrakken en neergestorte vliegtuigen, speciale dorpsarchitectuur, enz.

Als het gesprek op de vliegtuigen komt, die vanuit Engeland richting Duitsland vlogen, geeft Peter uitleg over de regeringsopdrachten aan rekenlinialenfirma's voor het maken van een center of gravity slide rules. Ook wordt uitgebreid

flightcomputers

gefilosofeerd waar en door wie de eerste flightcomputers zijn ontworpen en hoe Duitsland zijn eigen Luftwaffe hiermee ging voorzien. Diepgaand werd gediscussieerd of Duitsland een eigen ontwerp tot stand bracht (Knemeijer) of dat voortgeborduurd werd op een Amerikaans ontwerp. Peter heeft op zich genomen dit tot in detail na te trekken.

Ons visrestaurant had vele lekkere schotels. Wij kozen er eentje waarbij je onbepert vis kon eten in zes verschillende soorten. Puik! Alvorens we het visrestaurant vonden hebben we Urk in alle richtingen doorkruist en heb ik hen uitgebreid kunnen vertellen over ontstaanswijze, functie als vissershaven, strenge godsdienstige gewoonten, discussies vroeger gevoerd hoe Urk onderdeel zou uitmaken van de inpoldering, enz.

Windmolens

Op de terugweg naar Odijk imponeerden de windmolens in de Flevopolder heel erg. Vele tientallen leverden de windenergie waarbij uiteraard ter discussie kwam hoe Nederland via

gasvondsten en wind z'n energie verkrijgt en hoe dit van invloed is geweest op het economisch welzijn van ons land. We waren om half elf thuis, moe maar heel voldaan over al hetgeen we genoten hadden. En zoals reeds gememoreerd, naast het vele toeristische kwam het gesprek ook heel vaak op de rekenliniaal terecht.

Vrienden

De volgende dag had twee hoogtepunten: bezoek aan de Bataviawerf met o.a. bezichtiging van het VOC-schip de Batavia, en de bijeenkomst bij Otto en Jannie van Poelje. Een ieder die de Batavia nog niet bezocht heeft wordt aangeraden dit eens te doen. Fantastisch!

Het bezoek aan Otto en Jannie was heel hartelijk en gezellig. Zet vier enthousiaste rekenlinialenverzamelaars bij elkaar en er is geen minuut stilte. Daaraan toegevoegd dat Jannie, Ros en Geneviève ook hun woordje kunnen doen, leidde er toe dat er altijd wel drie gesprekken, soms vier, gelijktijdig gevoerd werden. Wat is het een voorrecht deel te kunnen uitmaken van een groep vrienden die een gelijkgerichte interesse hebben, die terzake erg deskundig zijn en die bereid zijn zowel te luisteren als te informeren, en speciaal waar het hier het gemeenschappelijke thema van de rekenliniaal betreft, een onderwerp waarbij je toch van goede huize moet zijn om op niveau mee te kunnen draaien.

Het was een geweldige avond, waarvoor Otto en Jannie veel lof werd toegezwaaid. Fijn om op deze manier een internationaal contact inhoud en diepgang te geven.